

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ВЧЕННЯ ПРО КРИМІНАЛІСТИЧНУ ТЕХНОЛОГІЮ

PURPOSE AND RESEARCH ON CRIMINALISTIC TECHNOLOGY

Комісарчук Р.В.,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри криміналістики
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті означені окремі складові вчення про криміналістичну технологію, на основі якого можливо виробити комплекс науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності забезпечення криміналістичної діяльності у сфері кримінального провадження.

Тематика дослідження є актуальною для подальшого розвитку криміналістичного наукового знання і судово-слідчої практики.

Ключові слова: загальна теорія криміналістики, вчення про криміналістичну технологію, мета, завдання та функції криміналістики.

В статье обозначены отдельные составляющие учения о криминалистической технологии, на основе которого возможно выработать комплекс научно обоснованных практических рекомендаций по повышению эффективности обеспечения криминалистической деятельности в сфере уголовного производства.

Тематика исследования является актуальной для дальнейшего развития криминалистического научного знания и судебно-следственной практики.

Ключевые слова: общая теория криминалистики, учение о криминалистической технологии, цель, задачи и функции криминалистики.

The article outlines separate components of the doctrines of forensic technology, on the basis of which it is possible to develop a set of scientifically substantiated practical recommendations for improving the effectiveness of forensic provision of expert activity in the sphere of criminal production.

With regard to various types of activity of officials of law enforcement agencies engaged in the fight against crime, the provisions on the technology for investigating crimes are implemented in the following areas: the provision of the investigator's activity; provision of expert activity; provision of operational and investigative activities; provision of judicial activity etc.

The purpose of the paper is to formulate the purpose, tasks and functions of the doctrine of forensic technology, on the basis of which is given the opportunity: 1) to systematize forensic scientific knowledge, developing the concept of the doctrine of forensic technology; 2) to develop a set of scientifically substantiated practical recommendations for the intensification and increase of the effectiveness of forensic provision of organization of activities in the field of criminal proceedings; 3) to develop a didactically sound complex of criminological knowledge and abilities to use the system of methods, methods and means necessary for the effective investigation of crimes.

Regarding the doctrine, the subject of which are the laws of the organization of forensic activity in the detection, investigation and prevention of crime, the term "forensic technology" should be used.

The research subject is relevant for the further development of forensic scientific knowledge and forensic practice.

Key words: general theory of criminology, doctrine of forensic technology, purpose, tasks and functions of criminalistics.

В сучасних умовах наявні криміналістичні рекомендації з розробки, впровадження та використання окремих положень криміналістичної технології не узгалені і не мають єдиної системи, що створює методологічні труднощі осмислення проблем, вироблення науково-практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності криміналістичної діяльності [1, с. 242]. Зокрема, такий стан призвів до незавершеності теоретичного аналізу загальної теорії криміналістики й зумовив наявність багатьох невирішених питань та спірних суджень, що вимагають вироблення єдиного уніфікованого підходу і систематизації криміналістичних знань.

З урахуванням викладеного основні гіпотези даного дослідження: 1) на сучасному етапі розвитку криміналістики існують об'єктивні передумови формування системи теоретичних положень, що утворюють вчення про криміналістичну технологію (далі – КТ), що буде сприяти розвитку нового наукового напрямку, подальшого всестороннього пізнання й систематизації наукових знань в цій сфері, а також криміналістичному забезпеченню організації діяльності у сфері кримінального провадження; 2) пізнання в рамках криміналістики теоретичних і прикладних питань про КТ передбачає розробку й реалізацію найбільш ефективних, науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо вдосконалення організації діяльності у сфері кримінального провадження.

З урахуванням викладеного дана тематика дослідження є актуальною для подальшого розвитку криміналістичного наукового знання і судово-слідчої практики.

Проблеми КТ вперше отримали своє відображення в роботах основоположників вітчизняної криміналістики в 20-ті роки минулого століття. Професори І. М. Якімов,

В. І. Громов та інші звернули увагу на те, що криміналістика повинна займатися і найбільш правильно «організаційною побудовою» всього процесу розслідування [2; 3; 4; 5].

Стосовно різних видів діяльності посадових осіб правоохоронних органів, які здійснюють боротьбу зі злочинністю, положення про технологію розслідування злочинів реалізуються за наступними напрямками: криміналістичне забезпечення діяльності слідчого; криміналістичне забезпечення експертної діяльності; криміналістичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності; криміналістичне забезпечення судової діяльності та ін. Так, криміналістичне забезпечення судово-експертної діяльності розглянуто в працях професорів Т. В. Авер'янової [6; 7], О. Ф. Волинського [8], Н. П. Майліс [9] та ін.; основи судового розгляду кримінальних справ досліджені А. Ю. Корчагіним у докторській дисертації «Організаційно-тактичні і методичні основи криміналістичного забезпечення судового розгляду кримінальних справ» (2008 р.) та в інших роботах [10].

Окремі питання щодо можливостей використання технологічного підходу у судово-експертній діяльності висвітлюються в роботах А. А. Барцицької, М. Є. Бондар, Н. А. Замараєвої, О. А. Крестовнікова, Л. В. Лазаревої, О. М. Моїсєєва, С. М. Плешакова, Г. В. Прохорова-Лукина, В. К. Стринжі, М. Г. Щербаковського та ін.

Так, дослідження А. А. Барцицької спрямоване на визначення КТ, їх сутність та місце в системі криміналістичної науки (2011 р.), але, все означене було також зведено до технологічного підходу [11]. Проблеми використання експертних технологій у судово-експертній діяльності були предметом окремого дослідження О. М. Моїсєєва

(2011р.), в якому присутня цілісна концепція побудови та застосування таких технологій [12].

Праці відомих вищеперелічених вчених заклали фундамент для формування окремих теоретичних положень вчення про КТ і розробки науково-практичних рекомендацій щодо забезпечення ефективності діяльності у сфері кримінального провадження.

Високо оцінюючи результати досліджень вищеназаних та інших вчених, слід визнати, що, незважаючи на істотний внесок вітчизняних криміналістів у формування окремих теоретичних й практичних положень криміналістики, до теперішнього часу не розроблена концепція вчення про КТ і безпосередньо саме криміналістичне вчення, на основі якого можливо виробити комплекс науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності криміналістичного забезпечення організації діяльності у сфері кримінального провадження.

Тому, своєчасним видається завдання сформулювати концептуальні засади КТ. Саме цим визначається актуальність, потреба і проблематика запропонованого дослідження.

Мета статті полягає у формуванні мети та завдань вчення про КТ.

Стосовно вчення, предметом якого є закономірності організації криміналістичної діяльності з виявлення, розслідування та попередження злочинів, слід використовувати термін «криміналістична технологія». Визначаючи дану категорію, акцентуємо увагу на багатоаспектності (у т. ч. і криміналістичної) сутності КТ.

По-перше, це практична діяльність, що є предметом дослідження кількох наук (криміналістики, кримінального процесуального права, управління та ін.), що має міжнауковий, багатоаспектний характер і об'єднує в єдине ціле різні види правоохоронної діяльності.

По-друге, це сфера наукового знання, що являє собою сукупність теоретичних положень й заснованих на їх пізнанні закономірностей, притаманних впорядкованій діяльності, яка спрямована на забезпечення ефективності розкриття і розслідування злочинів.

При розгляді даної категорії з акцентом на криміналістичний аспект КТ може визначатися: по-перше, як науково обґрунтована діяльність, що здійснюється уповноваженими суб'єктами досудового розслідування (прокурором, слідчим, працівником оперативного підрозділу), спрямована на впорядкування розкриття, розслідування злочинів й забезпечення їх ефективності шляхом створення умов постійної готовності до застосування рекомендацій по використанню системи технологічно-технічних, технологічно-тактичних, технологічно-методичних та інших прийомів, методів й засобів, і практики їх реалізації у сфері кримінального провадження; по-друге, як сфера наукового знання, що являє собою криміналістичне вчення – загальну теорію криміналістики.

Для того, щоб означене науково обґрунтувати потрібно звернутися до визначення мети, завдань та функцій вчення про КТ.

Пізнання теоретичних й практичних проблем вчення про КТ повинно здійснюватися конкретно, цілеспрямовано, цьому й сприяє формування мети, чітке уявлення про те, вирішення яких завдань входить в компетенцію даної галузі знань й визначення основних функцій криміналістичного вчення. Науковим орієнтиром цьому служить правильне визначення предмету вивчення.

Мета – це необхідні, такі, що моделюються, очікувані й бажані результати функціонування певної системи. Щоб проникнути в процес зародження й досягнення мети конкретної діяльності, слід розглянути трактування мети у взаємозв'язку з іншими поняттями, які й обумовлюють її виникнення, взаємодіють з нею. Означене можна вибудувати таким чином: «проблема – мета – завдання – функція – критерій досягнення мети»: 1) проблема – це невід-

повідність нормативного визначення фактичному стану криміналістичної діяльності у сфері кримінального провадження, потреба у забезпеченні ефективної організації різних видів діяльності; 2) завдання – окрема, конкретизована мета, що впливає з більш загальної установки. Головне завдання включає в себе, як правило, крім виниклої проблеми й сформульованої на її основі окремої мети ще й засоби, за допомогою яких вона може бути досягнута; 3) функція – важливий, відносно самостійний напрямок діяльності, що характеризується специфічним змістом, який обумовлений поставленою метою або завданням.

Мету можна охарактеризувати як «об'єктивно існуючий зразок функціонування, зафіксований у вигляді кодової програми, досягнення якої прагне система» [13, с. 118]. Запропоновані формулювання дефініції дозволяють побачити взаємозалежність мети, завдань і функцій.

Визначення мети наукового знання (пізнання) – це досить складний процес, що супроводжується уявним передбаченням розвитку знання й вибором шляхів і засобів його досягнення, причому не окремою особистістю, а колективним розумом дослідників у процесі його розвитку і вдосконалення. Мета вчення про КТ – це «модель майбутнього результату» [14, с. 17; 15, с. 16-17], на досягнення якого спрямований весь процес діяльності слідчого.

Визначення мети – це розумовий процес, який встановлює завдання, які відображають конкретизацію мети вчення про КТ; забезпечення її функції для досягнення ефективності розкриття та розслідування злочинів.

Отже, основна мета вчення про КТ – це забезпечення ефективності діяльності з розкриття та розслідування злочинів. Визначення вчення в трьох значеннях – сфера наукового знання; форма практичної реалізації його положень і рекомендацій; частина навчальної дисципліни – визначає й відповідну диференціацію його мети.

Мета вчення як сфери наукового знання – це пізнання змісту й проявів закономірностей процесу формування, впровадження та використання системи технічних, тактичних й методичних та інших прийомів, методів і засобів, розробка на їх основі теоретичних положень і практичних рекомендацій, які забезпечують оптимально ефективну діяльність з розкриття й розслідування злочинів.

Мета вчення як форми практичної реалізації – це впровадження і використання науково обґрунтованих рекомендацій з використання системи технічних, тактичних, методичних та інших прийомів, методів й засобів, що забезпечують ефективне та оптимальне розкриття і розслідування злочинів.

Мета вчення як частини навчальної дисципліни – це розробка і впровадження в навчальний процес дидактично обґрунтованого комплексу криміналістичних знань і умінь по використанню системи технічних, тактичних й методичних та інших прийомів, методів й засобів, необхідних для забезпечення ефективного і оптимального розкриття та розслідування злочинів.

При цьому мета, поставлена в конкретних умовах її здійснення, визначається як завдання [16, с. 28-35].

Завдання – це, в першу чергу, проблема, яка потребує свого дослідження й вирішення. Досліджуючи завдання вчення про КТ, необхідно враховувати таку обставину, що розробка багатьох методологічних питань, у т. ч. й завдань, ускладнена взаємозв'язками та взаємозалежностями з іншими галузями знань. Крім того, не можна не звертати уваги на ту обставину, що завдання не є раз і назавжди заданими, їм притаманний динамічний характер. Їх зміна обумовлена низкою факторів, залежних від умов діяльності слідчого, наприклад, від організації слідчого апарату.

Також на процес вірного (належного) формування завдань вчення про КТ впливають загальні, спеціальні та конкретні завдання криміналістики. Так, вчені-криміналісти практично одногостайно розглядають як загальне завдання криміналістики по боротьбі зі злочинністю

[17, с. 117-123]. Але ж це завдання вирішують й інші науки – кримінальне право, кримінальний процес, кримінологія тощо.

На наш погляд, спільне завдання криміналістики концентрується до певних меж, охоплюючи лише виявлення, розслідування, попередження злочинів й судовий розгляд кримінальних справ.

Окремі (спеціальні) завдання впливають із загально-го завдання криміналістики і відображають специфіку її окремих положень, сконцентрованих в її предметі. До них відносяться:

1) поглиблене вивчення закономірностей дійсності, що складають основу предмета криміналістики, розвиток загальної й окремих теорій як бази криміналістичних методів, прийомів та засобів;

2) розробка нових і вдосконалення використовуваних техніко-криміналістичних засобів, тактичних прийомів і методичних рекомендацій для збору, дослідження і використання доказової інформації;

3) оптимізація організаційних, техніко-криміналістичних, тактичних й методичних основ виявлення, розкриття, розслідування та попередження злочинів, а також судового розгляду кримінальних справ;

4) вивчення зарубіжного досвіду щодо розробки й застосування криміналістичних методів та засобів [18, с. 121].

Загальні та окремі (спеціальні) завдання криміналістики реалізуються за допомогою вирішення конкретних завдань. Обсяг конкретних завдань також може бути різним. Завдання можуть відноситися і до теорії науки, визначаючи її зв'язки з іншими сферами наукових знань, і до наукової «продукції», потреба в якій виникла з позицій практики [18, с. 25].

Наукова розробка завдань вчення про КТ дозволяє запропонувати класифікаційну конструкцію, в рамках якої доцільно виділити наступні основні блоки:

1) завдання вчення про КТ як сферу (галузь) наукового знання;

2) завдання навчання як форми практичної реалізації (практичні завдання);

3) завдання вчення про КТ як частини навчальної дисципліни.

У свою чергу, кожен з вищевказаних блоків завдань вчення про КТ диференціюється на загальні, спеціальні (окремі) й конкретні завдання.

В рамках даного дослідження найбільш доцільно виділити першочергову увагу розгляду загальних і спеціальних (окремих) завдань.

Конкретні ж завдання вчення про КТ, їх постановка й вирішення обумовлені особливостями розкриття та розслідування окремих видів злочинів; криміналістичною ситуацією на певному етапі діяльності слідчого з виявлення, розслідування та попередження злочинів; часовим проміжком, в рамках якого необхідно їх здійснити.

До загальних завдань вчення про КТ як сфери наукового знання відносяться:

1) пізнання змісту й проявів закономірностей процесу формування, впровадження та використання системи технічних, тактичних й методичних та інших прийомів, методів та засобів, розробка на їх основі теоретичних положень і практичних рекомендацій, що забезпечують оптимально ефективну діяльність з розкриття та розслідування злочинів;

2) вивчення передумов формування та тенденцій розвитку загальних й окремих структурних положень вчення про КТ;

3) розробка теоретичних основ вчення про КТ;

4) створення наукової бази для функціонування й розвитку основних положень вчення про КТ, безперервне вдосконалення їх практичної реалізації у сфері кримінального провадження.

Спеціальними (окремими) завданнями вчення про КТ як сфери наукового знання є:

1) використання досягнень природничих, технічних й гуманітарних наук для розробки рекомендацій щодо використання системи технічних, тактичних, методичних та інших прийомів, методів й засобів, що забезпечують ефективне та оптимальне розкриття й розслідування злочинів;

2) вдосконалення рекомендацій технічного, тактичного, методичного характеру та інших прийомів, методів і засобів, що забезпечують ефективне й оптимальне розкриття та розслідування злочинів на основі вивчення передового досвіду їх впровадження та використання в практиці діяльності правоохоронних органів;

3) вивчення зарубіжного досвіду розробки та впровадження окремих рекомендацій з технології розслідування злочинів в практиці діяльності правоохоронних органів;

4) прогнозування процесів криміналістичної діяльності з виявлення, розслідування та попередження злочинів й завдань наукових досліджень у сфері вчення про КТ.

Завдання вчення про КТ як галузі практичної реалізації у сфері кримінального провадження (практичні завдання):

1) розробка та впровадження науково обґрунтованих рекомендацій з використання системи технічних, тактичних, методичних та інших прийомів, методів й засобів, що забезпечують ефективне розкриття та розслідування злочинів;

2) вдосконалення наявних рекомендацій технологічного характеру, що забезпечують ефективне розкриття та розслідування злочинів;

3) пошук шляхів підвищення ефективності криміналістичної діяльності у сфері кримінального провадження;

4) використання зарубіжного досвіду розробки, впровадження та вдосконалення рекомендацій з криміналістичної діяльності у сфері кримінального провадження.

Спеціальні (окремі) завдання вчення про КТ як галузі практичної реалізації у сфері кримінального провадження (практичні завдання) реалізуються у наступних діях:

– розробка та впровадження науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення інформаційних основ розслідування;

– створення та вдосконалення умов, що сприяють ефективному аналізу ситуацій розслідування, й прийняття на їх основі вірних криміналістичних рішень;

– створення та вдосконалення умов, що сприяють ефективному криміналістичному прогнозуванню;

– розробка та впровадження науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення процесу версיוвання та планування розслідування;

– розробка та впровадження науково обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності проведення криміналістичної операції й криміналістичної комбінації;

– розробка та впровадження науково обґрунтованих рекомендацій щодо взаємодії при розкритті та розслідуванні злочинів;

– створення і вдосконалення умов, що сприяють участі населення в розкритті та розслідуванні злочинів;

– розробка та впровадження науково обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на вдосконалення розшукової діяльності слідчого;

– розробка та впровадження науково-обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності подолання протидії розслідуванню;

– розробка та впровадження науково обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на вдосконалення криміналістичної профілактики.

Завдання вчення про КТ як частини навчальної дисципліни:

1) вивчення передумов формування й розвитку окремих напрямків вчення про КТ як частини навчальної дисципліни;

2) розробка навчальної програми й дидактичних матеріалів навчальної дисципліни;

3) вивчення положень вчення про КТ в рамках службової підготовки, методичних зборів, науково-практичних семінарів та конференцій.

Спеціальними (окремими) завданнями вчення про КТ як частини навчальної дисципліни є:

1) формування у студентів й слухачів вихідних теоретичних знань, загального системного уявлення про КТ, її основні поняття і категорії;

2) вивчення структурних положень вчення про КТ, а також їх практичних рекомендацій;

3) вироблення у студентів й слухачів практичних навичок та умінь, пов'язаних із застосуванням положень вчення про КТ в діяльності з розкриття та розслідування злочинів.

Загальні і спеціальні (окремі) завдання, об'єднані в окремі блоки завдань вчення про КТ, реалізуються за допомогою вирішення конкретних завдань. При цьому їх рішення обумовлено певним етапом й часовим проміжком в процесі забезпечення ефективності діяльності слідчого і зводиться до розробки технічних, тактичних та методичних прийомів, засобів і методів. Постановка конкретних завдань безпосередньо залежить від мети, яка виникла в ситуації, що склалася.

У постановці конкретних завдань вчення про КТ виявляються тенденції розвитку науково-практичного знання, яке розвивається на основі:

1) наступності між існуючими й знову сформованими криміналістичними концепціями;

2) активної адаптації для мети боротьби зі злочинністю сучасних досягнень тих суміжних галузей наукових знань, положення яких не можуть бути безпосередньо використані у кримінальному провадженні;

3) обумовленості рекомендацій по використанню системи технічних, тактичних, методичних та інших прийомів, методів і засобів потребами практики;

4) вдосконалення практичної діяльності з розкриття й розслідування злочинів на базі досягнень криміналістичної науки;

5) розвитку криміналістичних наукових знань і їх практичної реалізації у відповідності зі змінами у соціальному, політичному й економічному розвитку українського суспільства, які в тій чи іншій мірі детермінують розвиток наук.

Таким чином, мета КТ:

– як сфери наукового знання – це отримання знань про реальність і надання сприяння своїй науковій продукції у забезпеченні ефективності діяльності з розслідування злочинів;

– як форми практичної реалізації – це розробка і впровадження науково обґрунтованих рекомендацій по використанню системи технологічно-технічних, технологічно-тактичних, технологічно-методичних та інших прийомів, методів і засобів, що забезпечують ефективне розслідування злочинів;

– як частини навчальної дисципліни – це розробка і впровадження дидактично обґрунтованого комплексу криміналістичних знань і вмінь по використанню системи технологічно-технічних, технологічно-тактичних і технологічно-методичних та інших прийомів, методів і засобів, необхідних для забезпечення ефективного розслідування злочинів.

З'ясування автором завдань криміналістичної технології дозволяє запропонувати класифікаційну конструкцію, в рамках якої виділено такі основні блоки:

– завдання сфери наукового знання;

– завдання практичної реалізації (практичні завдання);

– завдання складової частини навчальної дисципліни.

Кожен з вищевказаних блоків завдань вчення про КТ диференціюється на загальні, спеціальні (окремі) і конкретні завдання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комісарчук Р. В. Теоретичні основи криміналістичної технології / Р. В. Комісарчук // Митна справа (Митний комплект). – 2011. – № 6(78). – Ч. 2. – Кн. 2. – С. 442–447.
2. Громов В. Л. Методика расследования преступлений : руководство для органов милиции и уголовного розыска / В. Л. Громов. – М. : Изд-во Нар. ком. внутр. дел. РСФСР, 1929. – 114 с.
3. Громов В. Л. Методика расследования преступлений / В. Л. Громов. – М. : Изд-во Нар. ком. внутр. дел. РСФСР, 1930. – 136 с.
4. Якимов И. Н. Криминалистика : Руководство по уголовной технике и тактике / И. Н. Якимов. – М. : Изд-во. НКВД РСФСР, 1925. – 429 с.
5. Якимов И. Н. Криминалистика. Уголовная тактика / И. Н. Якимов. – М. : Изд-во. НКВД РСФСР, 1929. – 312 с.
6. Аверьянова Т. В. Интеграция и дифференциация научных знаний как источники и основы новых методов судебной экспертизы / Т. В. Аверьянова. – М. : Академия МВД РФ, 1994. – 123 с.
7. Аверьянова Т. В. Судебная экспертиза. Курс общей теории / Т. В. Аверьянова. – М. : Норма, 2007, 2008. – 480 с.
8. Вольнский В. А. Криминалистическая техника : наука – техника – общество – человек / В. А. Вольнский. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 311 с.
9. Майлис Н. П. Моя профессия – судебный эксперт / Н. П. Майлис. – М. : Щит-М, 2006. – 168 с.
10. Корчагин А. Ю. Основы криминалистического обеспечения судебного разбирательства уголовных дел : монография / А. Ю. Корчагин. – М. : Мир, 2009. – 304 с.
11. Барцицька А. А. Криміналістичні технології : сутність та місце в системі криміналістичної науки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / А. А. Барцицька ; Національний університет «Одеська юридична академія». – О., 2011. – 19 с.
12. Моїсєєв О. М. Експертні технології в судово-експертній діяльності : теоретичні засади та практика використання : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / О. М. Моїсєєв ; Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого». – Х., 2011. – 36 с.
13. Макаров М. Г. Категория «цель» в марксистской философии и критика телеологии / М. Г. Макаров ; АН СССР. – Л. : Наука. Ленингр. отд-ние, 1977. – 188 с.
14. Зеленский В. Д. О содержании организации расследования / В. Д. Зеленский // Актуальные проблемы криминалистики на современном этапе : материалы Всероссийской научно-практической конференции (г. Краснодар, 23–24 мая 2002 года). – Краснодар : КубГАУ, 2002. – С. 40–46.
15. Зеленский В. Д. Организационные функции субъектов расследования преступлений / В. Д. Зеленский. – Краснодар : КубГАУ, 2005. – 195 с.
16. Рабинович М. П. О юридической природе целей правовых актов / М. П. Рабинович // Правоведение. – 1971. – № 5. – С. 28–35.
17. Белкин Р. С. Курс криминалистики. В 3 т. Т. 1. Общая теория криминалистики / Р. С. Белкин. – М. : Юристъ, 1997. – 408 с.
18. Белкин Р. С. Криминалистика : проблемы, тенденции, перспективы. Общая и частные теории / Р. С. Белкин. – М. : Юридическая литература, 1987. – 270 с.